

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2023]

Sezai DEMİRTAŞ

<https://orcid.org/0000-0001-8219-255X>

Dr. Öğr. Üyesi

sezai.demirtas@selcuk.edu.tr

Selçuk Üniversitesi

<https://ror.org/045hgzm75>

Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

“Gözünüz Aydın, Filin Dişisi de Geliyor!”

Fıkrası Bağlamında Nasreddin Hoca

Aracı mı, Arabulucu mu?

In the Context of the Joke “Good News, Here Comes the Female Elephant, too!” is Nasreddin Hodja a Mediator or an Arbitrator?

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 15.10.2023

Kabul Tarihi | Date Accepted: 12.11.2023

Yayın Tarihi | Date Published: 30.12.2023

Atıf/Citation

Demirtaş, S. (2023). “Gözünüz Aydın, Filin Dişisi de Geliyor!” Fıkrası Bağlamında Nasreddin Hoca Aracı mı, Arabulucu mu?. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 2727-2738. <https://doi.org/10.34083/akaded.1376129>

Demirtaş, S. (2023). In the Context of the Joke “Good News, Here Comes the Female Elephant, too!” is Nasreddin Hodja a Mediator or an Arbitrator?. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(3), 2727-2738. <https://doi.org/10.34083/akaded.1376129>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks:	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright & License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Sezai DEMİRTAŞ | Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Öz

Gündelik hayatın içinde ortaya çıkan ve zamanın şartları doğrultusunda değişip gelişerek yeniden şekillenen fıkralarda, toplum hayatına dair yansımalar takip edilebilir. Odağını insan toplum ilişkilerinin oluşturduğu fıkralar, toplumdaki uyumsuzluk ve çatışmaları konu edinen anlatılardır. Fıkraların gerçeklikle ilişkisini ön plana çıkaran bu durum, araştırmacıların sosyokültürel değerlendirmeler yapmasına imkân sunar. Sosyal bir varlık olması sebebiyle başka insanlara ihtiyaç duyan insanın farklı istek ve çıkarlarından dolayı anlaşmazlıklar yaşaması ve bu anlaşmazlıkların çözülmesinin gerekliliği, toplum hayatında birtakım kavram ve uygulamaların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Çalışmamıza konu olan ve topluluk hâlinde yaşamının sonucu olarak insanlar arasında çeşitli nedenlerle yaşanan anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasını sağlayan aracılık - arabuluculuk uygulamalarını bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Çalışmada öncelikle aracılık - arabuluculuk kavram ve uygulamaları halk hukuku ve modern hukuk açısından ele alınmıştır. Akabinde ilgili kavram ve uygulamalar “Gözünüz aydın, filin dişisi de geliyor!” adındaki Nasreddin Hoca fıkrası özelinde analiz edilerek Nasreddin Hoca'nın söz konusu fıkrada “aracı mı yoksa arabulucu mu?” olduğu sorusunun cevabı aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fıkra, Nasreddin Hoca, aracılık, arabuluculuk.

Abstract

Reflections on social life can be traced to in-jokes that emerge in daily life and are reshaped by changing and developing in line with the conditions of the time. The jokes, the focus of which is human-social relations, are narratives about incompatibilities and conflicts in society. This situation, which emphasizes the relationship of jokes with reality, enables researchers to make sociocultural evaluations. The fact that human beings, who need other people due to being social beings, experience conflicts due to their different desires and interests and the necessity of resolving these conflicts has brought about the emergence of certain concepts and practices in social life. It is possible to evaluate the mediation and arbitrate practices, which are the subject of our study and which enable the resolution of disputes between people for various reasons as a result of living as a community, in this context. In the study, firstly, the concepts and practices of mediation and arbitrate are discussed in terms of folk law and modern law. Subsequently, the related concepts and practices were analyzed in the context of Nasreddin Hodja's joke titled "Good News, Here Comes the Female Elephant, too!" and the answer to the question of whether Nasreddin Hodja is mediator or an arbitrator in the joke in question was sought.

Keywords: Joke, Nasreddin Hodja, mediation, arbitrate.

Giriş

Beden ve ruhtan oluşan insanoğlu, aynı zamanda yaşadığı ortamlarla etkileşim hâlinde bulunabilme yeteneğine sahip toplumsal bir canlıdır. Bu açıdan düşünüldüğünde fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere üç boyutlu bir görünüm sergileyen insanın sosyolojik yönü, diğer insanlarla bir arada yaşama tecrübesine dayanan ortak yaşam kültürüyle ilişkilidir. Toplumsal yaşam, sosyal hayat, toplum hayatı vb. adlarla ifade edilen ortak yaşam kültürü, olumlu olduğu kadar olumsuz yönleri de içerisinde barındıran bir yapıdır. Merkezinde uzlaşmanın olduğu bu yapı, bencilliği ve hırsları nedeniyle sorun çıkarma potansiyeline sahip olan insanın uzlaşmaya zarar veren davranışlarına maruz kalır. Çalışmamızın konusu olan aracılık ve arabuluculuk da insanlar arasında iletişim sağlama veya çeşitli nedenlerle ortaya çıkan anlaşmazlıkları giderme noktasında ortaya çıkmış kavram ve uygulamalardandır. Aracılık ve arabuluculuk kavramlarının toplum ve kültür hayatımızdaki yerini, Nasreddin Hoca'ya bağlı olarak anlatılan bir fıkrâ metni bağlamında değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma, sosyokültürel bir okuma çabası niteliğindedir.

Fıkralar, halk edebiyatının anlatmaya dayalı türleri arasında güldürürken düşündürme özelliğiyle öne çıkan metinlerdir. İnsanın toplumla, toplumun insanla olan ilişkilerinin odak noktasını oluşturduğu fıkralar, toplum hayatındaki farklılıkların çatışmasını konu edinir. Toplum hayatının nizamını bozarak insanların huzur ve mutluluğunu tehdit eden gerçek olaylar fıkralarda karşılık bulur (Yıldırım, 2016, s. 38). Toplumun mizah anlayışını ortaya çıkaran fıkralar, toplumdaki gerçek olayları farklı bir şekilde dile getiren, olumsuz şartlarda dahi toplumun yüzünü güldürmeyi başaran sözlü kültür ürünleridir (Doğru & Ayva, 2023, s. 377). İnsanın sosyal bir varlık olması, başka insanlara ihtiyaç duymasını beraberinde getirmiştir. Farklı istek ve çıkarları için birbirleriyle çatışan, bunun sonucu olarak da birtakım anlaşmazlıklar yaşan insanın durumu fitratıyla da uygunluk göstermektedir (Şen, 2012, s. 105-106). İnsanların arasındaki görüş ayrılıkları ve anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasının gerekliliği, bazı kavramların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Aracı ve arabulucu, bu minvalde ortaya çıkmış ve insanlar arası ilişkilerin uyumlu hâle gelmesine katkı sağlayan kavramlar olarak toplum hayatında yerini almıştır.

Aracı ve Arabulucu Kavramları Üzerine

Sözlük anlamı olarak “Bir işi yapmak veya tarafları uzlaştırmak, anlaşmalarını sağlamak için araya giren, vasıta olan, tavassut eden kimse, elçi, vasıta.” (Ayverdi, 2020, s. 157) şeklinde karşımıza çıkan *aracı*; “Üretici ile tüketici arasında alım satım konusunda bağlantı kuran ve bundan kazanç sağlayan kimse, mutasavvıt.”, “İki şey arasında bağlantı kuran kimse, vasıta.” (Türk Dil Kurumu, 2005, s. 111) gibi ekonomi alanıyla ilgili kullanımlara da sahiptir. Aracı görevi üstlenen kişilerin durumunu belirtmek amacıyla kullanılan *aracılık* ise, “Bir işin olması için iki taraf arasına girme, tavassut.”(Ayverdi, 2020, s. 157) olarak ifade edilmektedir.

İkinci kavram olan *arabulucunun* sözlük anlamına bakıldığında zaman “İki kişi veya taraf arasındaki anlaşmazlığı gidermeye, bir anlaşma noktası bularak tarafları uzlaştırmaya çalışan kimse.” şeklinde bir tanımlamayla karşılaşıldığında bu görevi üstlenen kişileri ifade eden *arabuluculuk* “Şahıslar veya taraflar arasındaki anlaşmazlıkları giderme, anlaşmalarını sağlama işi” olarak açıklanmaktadır (Ayverdi, 2020, s. 157).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere aracı ve arabulucu kavramlarının ortak noktası taraflar arasında köprü vazifesi görmesi, başka bir ifadeyle taraflar arasında iletişimi sağlamasıdır. Aracı ve arabulucunun birbirinden ayrılan yönü ise aracının herhangi bir sorun veya anlaşmazlık yaşanmayan durumlarda tarafların iletişimini sağlama imkânı bulunurken arabulucunun sadece anlaşmazlık durumunda olaya müdahil olabilmesidir. Bu bakış açısına göre, arabulucu anlaşmazlık yaşayan tarafların iradesini ortaya koyarken aracı tek tarafın iradesini temsil edebilmektedir. Aracı ve arabulucu arasındaki nüans, aracılığı arabuluculuğun prototipi gibi düşünmeye fırsat vermektedir ki aracılığın toplumsal bir uygulama olarak varlığını sürdürmesine rağmen arabuluculuğun bir hukuk kavramı hâline gelmesi bu fikri desteklemektedir.

Halk hukuku olarak adlandırılan ve yazılı hukukun tam olarak uygulanmadığı dönemlerde toplumun gelenek, görenek ve alışkanlıklarından beslenmek suretiyle devamlılık göstererek sonraki nesillere aktarılan sözlü hukuk kurallarının (Dursun, 2016, s. 56) toplum hayatında önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Toplum düzeninin sağlanması ve korunması işlevini sağlayan bu kurallar içinde aracı ve arabuluculuğa dair uygulamaları görmek mümkündür.

Aracılığın sosyal hayat içerisindeki uygulanma şekillerinden biri geçiş dönemlerinden evlilik aşamasındaki uygulamalardır. Görücü usulü evliliklerde ailelerin arasında iletişimi tesis eden kimseleri ifade eden aracı ve üstlendikleri görevi ifade eden aracılık kavramları geçmişten günümüze Türk kültüründe varlığını devam ettirmektedir. Türk dilinin ilk ansiklopedik sözlüğü *Dîvânu Lugâti't-Türk'te arkuç* kelimesiyle kendine yer bulan aracı günümüzdeki işlevine benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır. Görücü usulü evliliklerdeki aracının karşılığı olan arkuç, eserde “İki kişi arasında aracı olan kişi; evlenme zamanında dünürler arasında gelip giderek aracılık yapan kişi, çöpçatan.” (Mahmûd el-Kâşgarî, 2019, s. 78) olarak geçmektedir. Oğuz Türklerinin yaşantılarından izler taşıyan Dede Korkut Kitabı'nda da aracı ve aracılığa dair örneklere rastlanmaktadır. Hikâyelerde Oğuz'un bilirkişisi sıfatıyla aracılık görevi üstlenen kişi Dede Korkut'tur ve Bamsı Beyrek için Banu Çiçek'i ağabeyi Deli Karçar'dan istemektedir (Ergin, 2004, s. 125-127).

Aile tarafından uygun bir kız bulunduğu zaman erkek evinden kız evine gönderilen aracı, kız evine sözü geçebilecek hatırı sayılır bir kimse olmalıdır. İki aile arasında âdeta bir köprü görevi görerek her iki ailenin isteklerini ve durumlarını birbirlerine aktaran bu kişi, zaman zaman yaşanabilecek tatsızlıkları iki ailedeki hatırı sayesinde çözüme kavuşturur. Anadolu'da *dünürcü kadın*, *görücü*, *dünür* gibi adlarla bilinen bu kişilerin yaptıkları iş *görücü* veya *dünür gezmesi*, *dünür gezme*, *dünürlüğe gitme* olarak ifade edilmektedir (Dursun, 2016, s. 117). İstanbul'da, evlenmeye aracılık eden yaşlılar yanında özellikle bu işle uğraşarak geçimini sağlayan *kolcu* adında hanımlar vardır. Bunun yanında

hamamlarda çalışan ve hamam ustası olarak bilinen kadın hademeler de evliliklere aracılık ederler. Ayrıca konaklara şal, mücevher ve benzeri eşya satmak için gidip gelenlerin de bu hizmette bulunması söz konusudur (Abdülaziz Bey, 2023, s. 23)

Aracılığın olumlu tarafları yanında toplum tarafından kaçınılması istenen bir yönü de vardır. “Yağnan yarma karışır, soğan arada burışır.” şeklindeki atasözünde olduğu gibi iki kişi arasına girilmemesi gerektiğine vurgu yapılır. Bu atasözülle iki küskün arkadaş veya karı kocanın bir araya getirilerek barıştırılmasının ardından zamanla onların kaynaşmış samimi olabilecekleri, sonunda aracının kötü olacağı ifade edilir (Alkayış, 2013, s. 586).

Günümüzde yaygın şekilde kullanılan arabulucu ve arabuluculuk, toplum hayatına yeni girmiş kavram ve uygulamalar gibi algılanmaktadır. Yeni bir uygulama gibi görünen arabuluculuk aslında köklü bir geçmişe sahiptir. Milattan önce beşinci yüzyılda insanlara mahkemeye gitmek yerine arabuluculuğu kullanmalarını tavsiye eden Konfüçyüs’ün tutumu bu kapsamda değerlendirilebilir. Mahkemenin vereceği kararın iki taraf için de olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabileceğini söyleyen Konfüçyüs, insanlara mahkemeye gitmek yerine tarafsız bir arabulucu nezaretinde bir araya gelerek aralarındaki anlaşmazlıkları çözmeye çalışmalarını önerir. Afrika kabilelerinde kabilenin saygı duyulan yaşlılarının şahıslar, aileler veya köyler arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesine yardımcı olmak için divan veya toplantılar talep edebilmeleri, Cheyenne Kızılderililerinde şefin kamptaki uyuşmazlıklarda arabuluculuk görevi üstlenmesi gibi uygulamalar arabuluculuğun farklı toplum ve kültürlerdeki örnekleri niteliğindedir (Parkinson, 2018, s. 3-4). Hz. Muhammed’in Kureyşliler arasında Kâbe’nin yeniden inşa sürecinde yaşanan anlaşmazlığı çözüme kavuşturması, bir arabuluculuk örneği mahiyetindedir. Hacerulesved’i yerine yerleştirme sürecinde Kureyşlilerin birbirine düşerek savaşın eşiğine gelmeleri, tarafların ortaklaşa aldıkları kararla ertesi gün Kâbe’ye ilk gelen kişi olarak hakemliği kabul edilen Hz. Peygamber tarafından önlenmiş ve Hz. Muhammed, taşın üzerine konulduğu örtüyü her kableden bir kişiye tutturup kaldırttıktan sonra taşı yerine yerleştirmek suretiyle anlaşmazlığı çözüme kavuşturmuştur (Erul, 2003, s. 53).

İnsanlar arasında anlaşmazlıkları önlemek adına İslam’ın koymuş olduğu esaslar arasında arabuluculuk da vardır. İslam hukukunun temel kaynakları olan Kur’an-ı Kerim ve hadislerde teşvik edilen arabuluculuk, niza ve ihtilafları sona erdirerek huzurlu bir toplum oluşmasına katkıda bulunur. Bu amaç doğrultusunda mahkemelerin iş yükünü azaltacak olan arabuluculuk sisteminin çalıştırılması teşvik edilir (Şen, 2012, s. 131).

Kan davalarının çözümü arabulucu ve arabuluculuğun önemli bir işlev üstlendiği olaylar olarak dikkat çekmektedir. Arabulucuların devreye girmesinin gerektiği kan davalarında, arabuluculuk yapmak herkesin üstlenebileceği bir iş değildir. Tarafların saygı duyduğu ve otoritesini kabul ettiği arabulucu kişilerin manevi otoriteleri kadar maddi güce de sahip olmaları gereklidir. Güç ve itibar gerektiren arabuluculuk, aynı zamanda kişilere belli bir itibar da kazandırır. Davalı taraflar arabulucu olarak araya girenlerin otoritesini kabul edeceklerinden dolayı aracılardan otorite ve tarafsız konumlarının taraflarca benimsenmesi zorunludur (Ökten, 2010, s. 182-183).

Dîvânu Lugâti't-Türk ve Dede Korkut Kitabı'nda da arabulucu ve arabuluculuğa dair izlere rastlanmaktadır. Dîvânu Lugâti't-Türk'te *muyançılık* kelimesiyle karşımıza çıkan arabuluculuk, küsleri barıştırmak için aracılık etmeyi ifade etmekte ve "Barıştırmak için iki kişi arasına girme." (Mahmûd el-Kâşgarî, 2019, s. 331) şeklinde açıklanmaktadır. Oğuz'un başına musallat olan Tepegöz ile anlaşma yapmak için gönderilen Dede Korkut, üstlendiği misyonun gereği olarak sorun yaşayan taraflar arasında bir orta yol bularak sorunun çözümüne katkı sağlamaktır (Ergin, 2004, s. 209).

Aslında eski kavramlar olmasına rağmen modern hukukun toplum hayatına yeniden kazandırdığı arabulucu ve arabuluculuk hukuksal olarak ne anlam ifade etmektedir? Taraflar arasındaki anlaşmazlıkları giderme, anlaşmalarını sağlama işi olarak bilinen arabuluculuk, hukuki açıdan üçüncü kişinin tarafları bir araya getirmek suretiyle aralarındaki iletişimi kolaylaştırarak müzakere edebilmelerini sağladığı; çözüme ilişkin karar verme yetkisinin taraflarda, sürece ilişkin tavsiye veya karar verme yetkisinin ise üçüncü kişide olduğu, yapılandırılmış uyuşmazlık çözüm sürecidir (Yeşilirmak, 2021, s. 28). Arabuluculuk sisteminden söz edebilmek için taraflar arasında bir anlaşmazlığın olması; söz konusu anlaşmazlığın giderilebilmesi için, tarafsız ve genellikle gönüllü bir üçüncü kişinin müdahalesi gerekir. Bu üçüncü kişi, tarafları müzakere masasında bir araya getirerek anlaşmazlığın çözüme kavuşmasına katkı sağlamalıdır. Ancak sonuca bağlanan çözüm önerisi, kural olarak bağlayıcı niteliğe sahip olamamaktadır (Lokmanoglu, 2017, s. 868).

Eşitlik, gizlilik ve gönüllülük üzerine tesis edilen arabuluculuk, söz konusu ilkelerle çerçevesi çizilmiş bir sistemdir. Bu ilkelerden biri olan gizlilik, sistemin temeli ve tarafların arabuluculuğu tercih etmelerinin ana nedenidir. Gizlilik ilkesi doğrultusunda arabulucu, taraflara fikir beyan etmeden veya tarafları yönlendirmeden görüşüp anlaşmalarına imkân sağlar. Eşitlik ilkesi arabulucuya başvuru, görüşmelerin yapılması ve sonuçlandırılması süreçlerinde tarafların eşit haklara sahip olması noktasında önem taşımaktadır. Tarafların süreç boyunca eşit haklara sahip olmaları, süreç dışında tutulmalarını veya süreç dışına itilmelerini engeller. Gönüllülük ise arabuluculuk sürecinin, başından sonuna kadar gönüllü olarak uygulanması ve anlaşmazlığın gönüllü çözümü, bu sürecin önemli bir ilkesidir. Tarafların arabulucuya başvurma, süreci devam ettirme, süreci sonlandırma veya süreçten vazgeçme konusunda tamamen serbest olmalarını ifade eden gönüllülük ilkesi, taraflara sürece dair herhangi bir zorlamada bulunulmamasını sağlar (Kurt, 2018, s. 409-410).

6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) ile 2012 yılında Türk hukukuna dâhil olan arabuluculuk, anlaşmazlıklarda kazan kazan ilkesinin hâkim olduğu alternatif bir çözüm yoludur. Kural olarak gönüllülük (iradilik) esasına dayanan arabuluculukta, uyuşmazlığın tarafları aralarındaki uyuşmazlığa arabuluculuk yoluyla çözüm bulmayı -en azından bu yolu denemeyi- tercih ederler. Arabuluculuğa, uyuşmazlık yargıya taşınmadan önce başvurulabileceği gibi, uyuşmazlık yargıya taşındıktan sonra da başvurulabilir (Badur, 2021, s. 50-51).

Arabuluculuk iradi bir süreç olduğundan yasal düzenleme olmadıkça taraflar arabuluculuğa başvuru konusunda zorlanamaz. Arabuluculuğun dava şartı olarak kabul edildiği hâller bu durumun istisnasıdır. Bu sebeple arabuluculuğun dava şartı olmadığı durumlarda tarafların gönüllülük ilkesi doğrultusunda anlaşmış ve bir sözleşme yapmış olmaları gerekmektedir. Bu sistemde arabuluculuğa anlaşmazlık dava aşamasına gelmeden önce veya davanın görülmesi sırasında başvurulabilir. Arabuluculuğun dava şartı olarak kabul edildiği hâllerde ise davacının dava açabilmesi için arabuluculuk yoluna başvurulması, arabuluculuk faaliyetinin sonunda anlaşmaya varılmadığını gösteren tutanağı dava dilekçesine eklemesi gerekmektedir. İlgili kanunun kabulünden sonra Türk hukukunda üç ayrı dava şartı olarak arabuluculuk eklenmiştir. Bunlar iş hukuku uyuşmazlıkları; ticari uyuşmazlıklarda konusu bir miktar paranın ödenmesi olan, alacak ve tazminat talepleri; tüketici hukuku kapsamında yer alan uyuşmazlıklardır (Yeşilirmak, 2021, s. 29). Zorunlu arabuluculuk olarak adlandırılan bu durum, arabuluculuğun temelinde yer alan gönüllülük ilkesiyle tezat teşkil etmektedir. Bu yaklaşım, anlaşmazlığın taraflarını dava açmadan önce arabuluculuğa başvurmaya zorunlu sayması ve arabuluculuk sürecinde tarafların anlaşmaya zorlanması gibi endişelere de neden olabilmektedir (Özmumcu, 2016, s. 837-838).

Günlük hayatta kullanımı yaygınlaşan arabuluculuk, yasal ve resmî olarak birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Aile içi adalet, istihdam, medeni ve ticari anlaşmazlıklar ile tazminat mekanizmaları olmak üzere çeşitli cezai yargı sistemleri bu alanlardandır. Topluluk arabuluculuğu ise komşular arasındaki sınır anlaşmazlığından gürültüye, ortak kullanılan tesislerden ev sahibi kiracı ilişkilerine kadar çeşitli anlaşmazlıkların çözüme bağlanmasında kullanılmaktadır (Parkinson, 2018, s. 4). Osmanlı Devleti’nde anlaşmazlıkların dostane yöntemler kullanılarak çözülmesine önem verildiği görülür. Bu kültüre sahip olunmasına rağmen arabuluculuk sisteminin kurumsallaşması ve toplum nazarında benimsenmesi zaman almıştır. Önceden beri çeşitli şekillerde bilinen ve kullanılan arabuluculuk sisteminde yeni olan kurumsallaşma ve usul yönündeki gelişmelerdir (Çakır, 2019, s. 60). Arabuluculuğun hukukta kendine yer bulmasıyla bazı kavramlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Anlaşmazlığın taraflarından birinin birden fazla kişiden oluştuğu durumlara özgü bir kavram olan *arabuluculuk arkadaşlığı* bunun bir örneğidir ve yargı hukukundaki dava arkadaşlığıyla benzerlik göstermektedir (Demir, 2013, s. 312).

Önceleri sözlü hukuk uygulamalarında karşımıza çıkan aracı-aracılık ile arabulucu-arabuluculuk, asırlar boyu varlığını devam ettirerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlardan arabulucu ve arabuluculuk, modern hukukta kendine yer edinerek anlaşmazlıkların giderilmesinde alternatif bir çözüm yolu hâline gelmiştir. Temelde yakın anlamlar ifade ettiğini söylememiz mümkün olan bu uygulamaların birbirinden ayrılan yönü, taraflar arasında bir sorunun bulunup bulunmadığı ve bulunan sorunun mahiyetiyle ilişkilidir. Aracılık, taraflardan birinin karşıdan bir talebi olduğu veya karşı açısından herhangi bir sorun olmadığı hâlde tek tarafı etkileyen bir sorunun söz konusu olduğu durumlarda başvuru bir uygulama iken arabuluculuk; aralarında anlaşmazlık, küslük, şiddet (kan davaları) gibi çift taraflı bir sorun bulunan tarafların uzlaştırılmasında

kullanılan bir yöntemdir. Toplum huzurunun sağlanmasına katkıda bulunan aracılık ve arabuluculuk, olumlu olduğu kadar olumsuz bir imaja da sahiptir. ‘Araya girme arada kalırsın.’, ‘Filler tepişir arada çimenler ezilir.’ ‘İyi olursa unuttur, kötü olursa kabak senin başına patlar.’ vb. şeklindeki ifadeler, insanların aracı ve arabulucu olmaktan çekinmelerine neden olan bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Nasreddin Hoca Aracı mı, Arabulucu mu?

Timur’la görüşmek için huzura çıkan Nasreddin Hoca’nın aracı ve arabulucu rollerinden hangisini üstlendiğinin “Gözünüz aydın, filin dişi de geliyor!” adındaki fıkra özelinde irdeleneceği bu başlıkta, “Nasreddin Hoca aracı mı, arabulucu mu?” sorusunun cevabı aranacaktır.

Türk fıkra geleneğinin köşe taşlarından biri olarak ifade edebileceğimiz Nasreddin Hoca, Türkçenin konuşulduğu coğrafyalarda ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanmış (Yıldırım, 2016, s. 63) uluslararası alanda tanınan bir fıkra tipidir. Nasreddin Hoca sosyal adaletsizlik, insan hakları ve ekonomik haksızlıklar gibi evrensel konularda üstlendiği eleştiri göreviyle halkın olaylara karşı duyarlılığının öncüsü hâline gelmiş ve Türk kültür tarihini aydınlatacak bilgi, düşünce ve sembollerle sosyal tarihte kendine yer edinmiştir. İnsanlara zaaflarıyla yaşamayı öğreten Nasreddin Hoca, gerçek hayatın sorunlarını hayatın akışı içinde günlük gerçeklerle çözmeye çalışan (Eker, 2014, s. 120) bir halk bilgisi, güler yüzlü bir yol gösterici, durumları ince ve kıvrak zekâsıyla yorumlayan bir kişidir (Sevindik, 2021, s. 240).

Nasreddin Hoca’nın gerçek bir karakter mi yoksa bir fıkra kahramanı mı olduğu her zaman tartışma konusu olmuştur. Nasreddin Hoca kimdir sorusuna verilecek cevap iki türlü bir yaklaşım gerektirir. Bunlardan birincisi Nasreddin Hoca’nın biyolojik bir varlık olarak tarihteki yerinin belirlenmesi, ikincisi psikolojik bir varlık olarak kültürel yapı içindeki yerinin tespit edilmesidir. Bu da doğal olarak iki Nasreddin Hoca’nın karşımıza çıkmasına neden olur: 1. Biyolojik varlık. 2. Bu biyolojik varlığa bağlı olarak ortaya çıkan psikolojik varlık. Nasreddin Hoca’nın psikolojik varlığını bir olgu olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır (Durmuş, 2009, s. 245).

Araştırmamıza konu olan fıkra, Nasreddin Hoca’nın psikolojik varlığı bağlamında değerlendirilmesi gereken bir metindir. Öyle ki bu fıkra, aslında çağdaş olmadıkları hâlde fıkralarda karşı karşıya getirilen Nasreddin Hoca ile Timur’un yaşadığı bir olayı konu edinir. Peki Hoca’nın tarihsel kimliğine göre birbirleriyle asla karşılaşmamaları gereken iki kişi nasıl olur da bir fıkra içinde karşımıza çıkar (Oğuz, 2017, s. 36). 1336’da dünyaya gelen Timur, 1370 yılında tahta çıktıktan sonra ölüm tarihi olan 1405 yılına kadar durmaksızın seferler düzenlemiştir. Nasreddin Hoca’nın 1284 yılında öldüğü kabul edilirse Timur, Hoca’nın ölümünden 52 yıl sonra dünyaya gelmiştir. Aynı tarihsel süreçte yaşamamalarına rağmen Nasreddin Hoca ile Timur’un fıkralarda bir araya getirilmesinin altında yatan neden, Timur ile Yıldırım Beyazıt’ın karşı karşıya geldiği ve Osmanlı Devleti’ni dağılma noktasına götüren Ankara Savaşı’dır. Bu süreçte Timur’un zulmüne maruz kalan Anadolu halkı, psikolojik savaşta karşısına Nasreddin Hoca’yı çıkarmak

suretiyle Timur’u alt ederek intikamını almıştır (Sakaoğlu & Alptekin, 2009, s. 215-217). Bir başka deyişle Timur’la Nasreddin Hoca’yı çağdaş sayan halk belleği, kendisini savunması için Timur’un karşısına karşıt-kahraman olarak çıkarmıştır (Duman, 2012, s. 60). Bu durum, Türk halkının Nasreddin Hoca’yı çağlar üstü kabul ederek her devirde kendilerinin sözcüsü ve söyleyemediklerini cesaretle söyleyen bir kahraman hâline getirdiğini de göstermektedir (Şişman, 2010, s. 149).

Anadolu insanın Nasreddin Hoca ile Timur’u bir araya getirdiği fıkrada:

Timur, Akşehirliyle bakmaları için bir erkek fil gönderir. Ancak Akşehirliyle file bakmakta zorlanmaktadır. Çünkü hayvan kenarda köşede ne varsa yiyip bitirmektedir. Daha fazla dayanamayan Akşehirliyle günün birinde Hoca’nın kapısına dayanırlar:

“Hocam, ne olur bizi kurtar.

“Bizim file yedirecek hiçbir şeyimiz kalmadı. Gidin söyleyin Timur’a, filini başka bir yere göndersin.” derler.

Hoca, şöyle bir düşünür, taşınır ve “Hemşehrilerim, eğer kabul ederseniz Timur’a birlikte gidelim ve derdinizi anlatalım.” der. Bunun üzerine hemşehrileri:

“Tamam, yarın birlikte gidelim.” derler.

Sabah olur, halk toplanır; Hoca önde, hemşehrileri arkada Timur’un çadırına doğru yola çıkarlar; ama Timur’dan korkan halk bir bir kaçıma başlar. Hoca da ardına bakmadan çadırdan içeri girer.

“Sultanım, hemşehrilerim...” diye söze başladığında bir de bakar ki yanında hiç kimse yok. Bunun üzerine Hoca niyetini değiştirir:

“Sultanım, devletlüm, hemşehrilerim sizin erkek filden o kadar memnunlar ki, bize bu tek fil yetmiyor, ne olur bir de onun dişisini göndersin diyorlar.” der.

Bu güzel haberi alan Timur, Nasreddin Hoca’ya armağanlar verdikten sonra onu Akşehir’e yolcu eder. Nasreddin Hoca, Akşehir’e gelince halk toplanır:

“Hocam, ne oldu?”

“Ne haber?” deyince

Nasreddin Hoca sakalını şöyle bir sıvazladıktan sonra: “Hemşehrilerim, size güzel haberlerim var; gözünüz aydın, filin dişisi de geliyor.” der. (Sakaoğlu & Alptekin, 2009, s. 219-220).

Sosyal ilişkilerde rahatlıkla iletişim kurabilen kişiliği sayesinde insanların tepkilerini okuyup onları yönlendirebilme yeteneğine sahip olan Nasreddin Hoca (Şenocak, 2016, s. 121), olaylara bakarken olayların karmaşıklığını aralarındaki sebep sonuç ilişkisi içinde düşünerek anlamaya ve anlatmaya çalışır (Okumuş, 2016, s. 16). Söz konusu fıkrada da karşılaşılan bu durum, hemşehrileri tarafından can havliyle kapısı çalınan Hoca’nın ani bir karar vermek yerine olayı analiz ederek sorunun çözümü için Timur’a birlikte gitmeyi

teklif etmesinde kendini göstermektedir. Timur'la görüşmeye tek başına gitmek yerine sorunun tarafı olan Akşehirliileri de işin içine dâhil etmesi, bu hamleyle hemşerilerinin desteğini alma yanında onları yaşanacakların sorumluluğuna da ortak etmeyi umarken Timur'un çadırına girdiğinde yalnız bırakıldığını fark edip tavır değiştirmesi Hoca'nın insanları yönlendirebilme yeteneğinin yanı sıra olayın karmaşıklığını sebep sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirdiğini göstermektedir.

Nasreddin Hoca aracı mı yoksa arabulucu mu sorusunun cevabına gelindiğinde, söz konusu fıkradan hareketle verilecek cevap, "aracı" olmalıdır. Çünkü fıkra cereyan eden olayda aralarında anlaşmazlık bulunan taraflar yoktur. Filin sahibi Timur ile file bakmakta zorlanan Akşehirliiler, olayın tarafları gibi görünmesine rağmen Timur açısından sorun teşkil eden herhangi bir husus yoktur. Sorun Akşehirliiler açısından vardır ve tek taraflıdır. Nasreddin Hoca bu işe çözüm bulması için kapısı çalınınca hemşerilerini geri çevirmez ancak Timur ile görüşmeye birlikte gitmelerini teklif ederek aracılık etmeyi kabul eder. Hoca'nın teklifini kabul eden Akşehirliilerin Timur'dan korkarak Hoca'yı yalnız bırakmaları, sorunun çözüme kavuşmasından ziyade içinden çıkılmaz bir hâle dönüşmesini beraberinde getirir. Nasreddin Hoca'nın aracılık görevini gönüllü olarak değil de hemşerilerini geri çevirmemek adına kabul etmiş olması da burada dikkat çeken bir husustur. Zorunlulukla kabul edilmiş bu görevde Nasreddin Hoca, yalnız bırakılmanın acısını filden kurtulmayı uman Akşehirliilere ikinci filin verilmesine aracılık ederek çıkarır. "Fıkradaki olay neden arabuluculuk kapsamında değerlendirilemez?" gibi bir soru akıllara gelecek olursa; olayın arabuluculuk kapsamında değerlendirilmesi için taraflar arasında bir anlaşmazlık veya çatışma olması gereklidir. Burada ise bir anlaşmazlık veya çatışmadan ziyade tek taraflı bir soruna çözüm bulma çabası vardır. Bu sebeple söz konusu olayın arabuluculuk kapsamında değerlendirilmesi uygun gözükmemektedir.

Sonuç

Toplum hayatında kendine yer edinmiş aracı-aracılık ile arabulucu-arabuluculuk kavram ve uygulamalarının Nasreddin Hoca'ya atfedilen bir fıkra örneğinde ele alındığı bu çalışmada, aracılık ve arabuluculuğun insanları bir araya getirerek iletişim kurmalarını sağlama gibi ortak bir amaca hizmet eden ancak bazı yönleriyle birbirinden ayrılan uygulamalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu fıkra arabulucudan ziyade aracı rolünü üstlendiğini düşündüğümüz Nasreddin Hoca'nın kendisinden talepte bulunan hemşerileri tarafından Timur'un huzurunda yalnız bırakılması, aracılık ve arabuluculuğun toplum nazarındaki olumsuz çağrışımının bir örneği niteliğindedir. İnsanların söz konusu kavram ve uygulamalara temkinli yaklaşmalarına neden olan bu durum, toplumsal uzlaşma kültürünün zayıflamasına zemin hazırlamaktadır. Toplumsal uygulamaların halk anlatısındaki yansımalarına dikkat çekilmek istenen bu çalışmayla anlatıların toplum yaşamından azami derecede beslendiği ortaya konulmuştur.

Kaynaklar

- Abdülaziz Bey. (2023). Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri. (Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay Haz.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Alkayış, M. F. (2013). Adıyaman yöresi atasözleri ve deyimlerinde gelin-kaynana ilişkisi ve evlilik konusu. *Turkish Studies*, 8/9, 579–594.
- Ayverdi, İ. (2020). Misalli Büyük Türkçe Sözlük-1. Kubbealtı Neşriyat.
- Badur, E. (2021). Arabuluculuk belgesinin borçlar hukuku açısından değerlendirilmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 18, 49-87.
- Çakır, S. (2019). Hukuk ve siyaset: Türkiye’de arabuluculuk tartışmaları ve düzenlemeleri. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Ş. (2013). Arabuluculuk arkadaşlığı. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 289-314.
- Doğru, M. & Ayva, A. (2023). Nasreddin Hoca fıkralarında Ahilik değerlerinin izleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 106, 371-386 .
- Duman, M. (2012). Halkın kahramanı Nasreddin Hoca Timur’a karşı. *Folklor/edebiyat*, 18(69), 59-70.
- Durmuş, M. (2009). Güldürünün saklanan geçiği ve Nasreddin Hoca fıkralarında sosyolojik “kendilik” tanımlaması. 21. yüzyılı Nasreddin Hoca ile anlamak. 241-252. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Dursun, A. (2016). Türk halk hukuku. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Eker, G. Ö. (2014). İnsan kültür mizah. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergin, M. (2004). Dede Korkut Kitabı I. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erul, B. (2003). Hz. Peygamber’in risalet öncesi hayatına farklı bir yaklaşım. *Diyanet İlmi Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (Sav) Özel Sayısı, 33-66.
- Kurt, R. (2018). İş yargısında arabuluculuk. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 135, 405-444.
- Lokmanoğlu, S. Y. (2018). İş mahkemeleri kanunu ışığında arabuluculuk kavramı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 33, 863-885.
- Mahmûd el-Kâşgarî. (2019). *Divânu Lugâti’t-Turk*. (Mustafa S. Kaçalın Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2017). Hem varmış hem yokmuş-anlatı kahramanları üzerine yazılar. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Okumuş, E. (2016). Sorumlu bir toplum adamı olarak Nasreddin Hoca. 13. yüzyıldan 21. yüzyıla Nasreddin Hoca. (Ejder Okumuş Haz.). 13-23. İstanbul: İnsan Yayınları.

- Ökten, Ş. (2010). Kan davası: kanın öcü ya da şeref uğruna verilen kolektif savaş. *Antropoloji*, 24, 165-187.
- Özmumcu, S. (2016). Karşılaştırmalı hukuk ve Türk hukuku açısından zorunlu arabuluculuk sistemine genel bir bakış. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 74(2), 807-842.
- Parkinson, L. (2018). Aile arabuluculuğu. (ed. Yonca Fatma Yücel). Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. & Alptekin, A. B. (2009). Nasreddin Hoca. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Sevindik, A. (2021). Türk mizah ekolojisi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Şen, Y. (2012). İslâm hukukunda arabuluculuk. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(22). 105-135.
- Şenocak, E. (2016). Toplumsal hayatın eşsiz savaşçısı. Nasreddin Hoca. 13. yüzyıldan 21. yüzyıla Nasreddin Hoca. (Ejder Okumuş Haz.). 113-123. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Şişman, B. (2010). Nasreddin Hoca fıkralarındaki şahısların sosyal statülerine göre sınıflandırılması ve değerlendirilmesi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 131-150.
- Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yeşilirmak, A. (2021). Arabuluculuk nedir? Temel arabuluculuk eğitimi katılımcı kitabı. (ed. Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç, Alper Bulur). 26-42. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, D. (2016). Türk edebiyatında Bektaşî fıkraları. Ankara: Akçağ Yayınları.